

Svar til Peter Sawyer og Anders Bøgh

AF

NILS HYBEL

Under normale omstændighed, mener jeg ikke, forfattere bør ikke tage til genmæle overfor anmeldelser, men jeg vil gøre en undtagelse med Peter Sawyers anmeldelse af min bog, fordi den munder ud i undren over forlagets disposition og bekymring for det instituts omdømme, hvor jeg tjener mit brød. Et debatindlæg som Anders Bøghs er naturligvis en anden sag.

- 1) Peter Sawyer og Anders Bøgh, og for den sags skyld også Niels Lund, er fortalere for den opfattelse, at man kun kan skrive historie på toppen af generationers akkumulerede fortolkninger af fortiden. »Historie som videnskabelig praksis er en kollektiv, kumulativ affære«, hedder det hos Bøgh.

I middelalderen blev dette videnskabssyn beskrevet med metaforen – vi er dværge på skuldrene af giganter, derfor skuer vi videre. Hvis man ikke kan indordne sig under dette dogme, så har man »at lade sine produkter blive i skuffen«, mener Bøgh. Alt andet er at ligne med hobby, men den husflid, jeg angiveligt har bedrevet, er åbenbart så alvorlig, at den kan bringe sindene i bevægelse.

Det er naturligvis rigtigt, at eksisterende viden blandt andet bygger på tidligere viden, og at det vi opfatter som viden, i vid udstrækning er udtryk for social konsensus. Men viden er mere end det. Der findes viden, som er unddraget kollektivet og ikke er produkt af akkumuleret viden. Videnskabelige nybrud er ofte kendetegnet ved ikke at bygge på eksisterende viden og ved at tale kollektivet imod. Det kan endog være en genvej til nytænkning og videnskabelig omorientering ikke at være tynget af de dogmer, der følger med vidensophobningen og med at være en del af kollektivet. Den uhildede, eller den der er i stand til at slette harddisken, kan have lettere ved at kaste nyt lys over en sag, end den der er indhyllet i en tung forskningstradition.

Fordi jeg så vidt muligt forsøger at lægge tidligere forskning bag mig, er min bog ifølge Sawyer og Bøgh præget af misforståelser og uvidenhed. Til demonstration heraf trækker de en række synspunkter frem fra bogen, som de er uenige i, enten fordi de selv har en anden vurdering, eller de kan henvise til forfattere, der har det. Mine vurderinger beror på misforståelser og/eller er udtryk for uvidenhed – deres udtrykker forståelse og viden.

Det er jeg naturligvis ikke enig i. Uenigheden skyldes, at viden er forbundet med dogmer, eller om man vil teoretiske forestillinger om verdens indretning. Det er disse dogmer eller teoretiske forestillinger, der styrer vores forskning, vores spørgsmål til kilderne og fører til historien viden. Kilderne kan ikke, som Anders Bøgh skriver, »modsiges ens kongstanker«, med mindre man stiller dem spørgsmål, der får dem til det. Det kan man naturligvis godt gøre, og det gør man, hvis man mener, at historie ikke har anden mening, end at den er meningsløs. Det er jeg ikke sikker på den er. Min bog er i hvert fald skrevet ud fra det synspunkt, at historien har den mening, historikeren giver den.

Når jeg f.eks. af Adam af Bremen, Routger, Widukind, Thietmar og Knytlinge Sagaen læser, at Harald Blåtand i det meste af sin tid var temmelig afhængig af den tyske kejser, og er skeptisk overfor Jellingestensens reklamefremstød, er det ikke blot, fordi jeg, som proklameret i indledningen, ønsker at se på danernes lande udefra. Det er også, fordi jeg har et plot, som er grundet i mit ståsted. Når Bøgh og Sawyer tager afstand fra denne læsning, er det ligeledes, fordi de har et plot. De er bare ikke meget for at være ved det.

- 2) Det, at jeg har blotlagt lidt af baggrunden for plottet i min bog og erklærer, at den lige så meget er et dokument om mig, min tid og miljø som om den tid og de genstandsområder, den behandler, paralleliserer Anders Bøgh med erindringskrivning.

Det kræver særlige evner at forstå den parallelisering. Man kan måske synes, det er unødvendigt at lægge disse betragtninger frem. Læseren kan nok selv forstå mit budskab. Det er i hvert fald ikke svært at forstå Anders Bøghs og Peter Sawyers budskab i deres debatindlæg – det er slet skjult propaganda for et ensrettet videnskabssyn og forsvar for den nationalhistoriske idyl. Det er her hunden ligger begravet.

- 3) »Problemet er selve grundkonstruktionen: Danmarks udvikling som integreret del af Europas dannelse«, skriver Bøgh. Det fører i hans øjne til intet mindre end noget nær »voldtægt af Danmarks-historien.«

Dette mareridt plager ham, fordi han har læst min bog som udtryk for »den mest primitive form for kulturdiffusionisme«, hvor et »primitivt« Danmark »på bar bund« bliver civiliseret fra kerneområderne i Det frankiske Rige. Men dette mareridt udspiller sig kun i Anders Bøghs hoved. Jeg skriver intet sted, at der herskede en »'primitiv' kultur på det danske territorium før europæiseringen«. Det var blot en anden kultur end den middelalderlige, hvoraf jeg især har skildret mit indtryk af de magtforhold, jeg kalder tributære. I Sawyers øjne fremstiller jeg disse magtforhold før det elvte århundrede som kaotiske, og han kan ikke få dette billede til at korrespondere med bygningen af Dannevirke, ringborgene m.m. Det kan jeg heller ikke, men jeg mener altså heller ikke, at magtforholdene før det elvte århundrede var mere kaotiske end i middelalderen.

Europæiseringen fandt i min beskrivelse af den på dansk grund ikke sted som en ensrettet kulturspredning fra center mod periferi. Den udfoldede sig derimod som en dialektisk sammensmeltning mellem centrale antikke, kristne og lokale historiske forudsætninger. Det er denne sammensmeltning, som kendetegner europæiseringen. Derfor slutter min bog med ordene: »Ingen europæiske egne og ingen europæiske riger lignede i middelalderen hinanden i alle detaljer. Der var som i dag mange vidunderlige forskelle. Det var brydningerne mellem disse forskelligheder og opbygningen af de ligheder, denne bog har peget på, som skabte fællesskabet mellem de forskellige dele af det kontinent, vi kalder Europa. Europa blev til i denne proces; og det gjorde Danmark også.«

Sawyer og Bøgh gør en del ud af at finde fejl min bog. Det er altid ærgerligt at begå fejl. Det er en trøst, at nogle af de fejl, de finder, ikke er fejl, og at nogle af dem skyldes kommunikationsbrist mellem forfatter og læser. En ringere trøst er det, at den bog ikke er skrevet, hvor der ikke kan findes fejl.

Sawyer mener, at de fejl, han har fundet, gør bogens synteser tvivlsomme. Det forekommer at være en lovlig vidtgående slutning, men når man lægger så megen vægt på kritik af den art, ser det bedst ud, at man selv er udadledelig i så henseende. Det er Peter Sawyer ikke. Hans anmeldelse bygger på en sjusket og unøjagtig læsning af min bog, som vulgariserer min tekst. Det kan dokumenteres i anmeldelsens hovedpunkter.

- 4) Peter Sawyer hævder, at jeg skriver, »that William the Conqueror introduced feudalism on the French model in England«, og sammenkæder denne påstand med, at det angiveligt i 1940'erne var et populært synspunkt, »that the Normans brought 'feudalism fully fledged from France'«.

Ingen af disse forsimplede synsmåder er jeg enig i. Jeg skriver derimod, at normannerne indførte »lensvæsen efter frankisk mønster i England«, og konkretiserer, at Vilhelm inddelte landet i baronier og knyttede sine krigere til sig ved at give dem land (s. 58). Senere kalder jeg det, at Vilhelm indførte en feudal magtstruktur efter frankisk mønster (s. 104). Det kan ikke bestrides, og det er langt fra implementering af nøglefærdig feudalisme på engelsk grund. Det er undgået Sawyers opmærksomhed, at jeg ikke mener, der noget sted på noget tidspunkt har eksisteret 'fully fledged feudalism' – heller ikke i England. Side 59 skriver jeg konkluderende om feudalisme: »Det feudale system blev aldrig fuldt udfoldet i praksis, det var lige så meget en tankemåde, en ideologi, med stor indflydelse på mange andre af livets og samfundets områder end dem, denne ideologi egentlig drejede sig om; nemlig jordbesiddelse, indkomst og magt.« Feudalisme er et kompliceret begreb.

- 5) Under sin læsning er Sawyer stort set ikke stødt på motivanalyser eller kritik af de historiske beretningers vederhæftighed, jeg benytter mig af i bogen. Her trækker han Adam af Bremen frem som eksempel.

Det gør han, skønt jeg f.eks. understreger (s. 74), at hvad Adam har at fortælle om 900-tallets politiske historie, har han, iflg. Adam selv, fra Svend Estridsens mund, som Adam finder »lydig og føjelig overfor ærkebiskoppen i Hamburg, Adelbert«, men som dog ikke i et og alt kunne stå mål med Adams moralbegreber (s. 104-105). Ligeledes betegner jeg Adam af Bremens beskrivelse af Harald Blåtands antagelse af kristendommen som et »skønmaleri« af en beredvillig konge (s. 78). I samme forbindelse gør jeg opmærksom på, at ikke mindre en tre forskellige biskopper krediteres for kristningen af Harald – henholdsvis af Adam af Bremen, Widukind og Routger. Hvis man ikke ud fra disse og de øvrige kommentarer til Adam af Bremens skildringer i min bog er i stand til at danne sig en mening om, hvad jeg mener om Adams motiver og hans beretnings pålidelighed, må jeg give fortabt.

- 6) Peter Sawyer er ikke enig med mig i min brug af Adam af Bremen, og dermed heller ikke i min udlægning af 900-tallets politiske historie. Det er fair nok. Men han får ikke rigtig fat i, hvad det er han er uenig i, fordi hans læsning også her er unøjagtig. Han skriver, at jeg »even suggests that the ringforts at Trelleborg and elsewhere were built by or for the German emperor.« Og han fortsætter »there is not a shred of evidence for this fantasy«.

For det første skriver jeg ikke, at de danske ringborge blev bygget af eller for den tyske kejser. Side 81 står der: »Borgene er nok bygget på foranledning af eller i det mindste assisteret af den tyske kejser...« Det gør en forskel. For det andet har Sawyer tilsyneladende helt overset min sandsynliggørelse af, at de danske ringborge kan sættes i forbindelse med, at danernes mark på Harald Blåtands tid var et af Det tyske Riges udkantsområder (s. 75-82). Lad mig derfor kort ridse »the evidence« i min argumentation op.

Man kan mene, hvad man vil om Adam af Bremens drabelige historie om Otto I's hærtog op gennem Jylland. Knytlige Sagaens forfatter mente i 1200-tallet f.eks., at kejseren først trak sig tilbage fra danernes land, efter Harald havde antaget kristendommen. Men hvad man nu end mener om den historie, så er det påfaldende, at Adam af Bremen i forbindelse med dette hærtog fortæller, at Jylland blev opdelt i tre bispedømmer under ærkesædet i Hamburg, og at man i kirken i Bremen opbevarer kongebreve, som dokumenterer, at Otto har haft danernes rige i sin magt. Hvad det er for breve Adam refererer til, ved vi ikke, men vi ved, at der findes et samtidigt diplom, hvor den tyske kejser fritager disse tre bispedømmer – Slesvig, Ribe og Århus – for ydelser til kejseren og for kejserlig jurisdiktion. Et lignende brev, der også inddrager kirken i Odense, er overleveret fra efterfølgeren Otto 3. Hensigten med disse diplomer kan naturligvis diskuteres, og det er den som bekendt også blevet, men det er vel ikke helt urimeligt at forestille sig, at de tyske kejsere i det mindste opfattede Jylland og Fyn som en del af Det tyske Riges interessesfære. Endelig er byggeriet af ringborgene påfaldende set i deres Europæiske kontekst. Der findes ringborge i Frisland, som er næsten identiske med Trelleborg, og byggeriets kronologi og geografi knytter ringborgene til de store frankiske og tyske kejserdømmers periferiområder – først i det nordvestlige Frankrig, herefter i det nuværende Holland, så i Nordvesttyskland og til sidst i Danmark. Det ligner en tanke, men den passer ikke godt ind i den nationalhistoriske romantik.

- 7) Sawyer påstår endvidere, at jeg skriver, at store jordejendomme først blev skabt fra slutningen af 1000-tallet.

Igen har anmelderen ikke læst, hvad jeg skriver. Faktisk henviser han her kun til introduktionens præsentation af en hypotese, hvor han burde have læst det relevante kapitel 12. Dette kapitel indledes som følger: »Akkumulationen af store jordbesiddelser med følgende opmåling og opdeling af landet med henblik på opkrævning af jordrente og tjenesteydelser var ved at komme i gang på Sven Estridsens tid. Det betyder

ikke, at der ikke allerede i vikingetiden fandtes store og små jordejere. Det viser den forskel på gårdstørrelserne, man har fundet ved udgravninger i Sædding, og herpå tyder en runeindskrift fra Skårby ved Lund, som mindes 'Tomme, som ejede landsbyen Gusnava'. Der var allerede i vikingetiden og før forskel på folk. Nogle ejede store gårde i landsbyerne og nogle ejede flere gårde, men vi har ingen information om egentlige godssamlinger fra vikingetiden.« Det mener Sawyer imidlertid, vi har, med henvisning til udgravningerne ved Tissø. Nu er der bare det ved de anlæg, man har fundet ved Tissø, at denne storgård ikke synes at have tjent som stor landbrugsbedrift, og anlægget er af gode grunde heller ikke vidnesbyrd om akkumulation af jord. Det samme gælder i øvrigt de nogenlunde tilsvarende anlæg ved Lejre og vikingetidsbebyggelsen i Gl. Hviding ved Ribe. Det kunne Sawyer have læst om på side 49 i min bog, hvor der er henvisning til Lars Jørgensens glimrende publicering fra 2000 af resultaterne af udgravningerne ved Tissø. Ifølge denne publikation har der været tale om et handels- og håndværkscenter formentlig i ly af et magtcenter.

Det er en særpræget oplevelse at læse Sawyers forsimplede udlægning af min bog. At anmelderen på den baggrund ender med at patronisere forlaget og min arbejdsplads er grotesk. Ikke mindre særpræget er det, at blive kaldt selvoptaget af Anders Bøgh, fordi jeg har bestræbt mig på så vidt muligt at skrive historie på grundlag af samtidige kilder. At det er en mere egocentrisk virksomhed end at bedrive den konventionelle form for historieforskning, Anders Bøgh og hans meningsfælle mener, er den eneste rigtige, kan jeg ikke indse.

Det er uudgrundeligt, hvorfor det er mere socialt eller kollektivt at bruge Erik Kjersgaard og Adam af Bremen som kilde frem for Adam af Bremen alene. Hvad enten man benytter den ene eller den anden metode, er det til syvende og sidst historikeren selv, der udvælger og fortolker sit kildemateriale. Man skal lige så vel tage den historiske litteratur alvorligt som de samtidige kilder. Det er der ingen forskel på. Lige meget hvor meget vi inddrager forskningslitteraturen, står det, vi skriver, i sidste instans for vor egen regning. Vi kan ikke dække os bag autoriteter.

Selv om al historieskrivning er en personlig fortolkning af fortiden, er den, som jeg skriver i forordet til min bog, »ikke mere personlig end mennesket er en ø i et socialt hav.« Både før og under forsknings- og fremstillingsprocesserne er vi påvirket af omgivelserne, og når vi har fået udgivet vores arbejde, møder vi en offentlighed, som deler sig efter anskuelse. Enten går det, vi har skrevet, i tidsskrifternes glemmebog, det slår igennem i andres arbejde og/eller det skaber debat. I alle tilfæl-

de får vi en fornemmelse af den kreds, vores arbejde har givet mening for. Her er der ingen som helst forskel på, om man benytter sig af den ene eller den anden metode.

Når man udgiver en artikel eller en bog, kan man dårligt karakteriseres som selvoptaget – hvis man var det, ville man have holdt det for sig selv og været ligeglad med andres mening. Motivet for at publicere er at have noget, man vil dele med andre og høre deres mening om. Det er desværre ikke altid det lykkes, men hvis det lykkes og reaktionerne for omverdenen kommer, må man vel sige, at man er del af en kollektiv proces. Det må være tegn på, at man har ramt noget hos sine medmennesker.